

A NEMZETISÉGEK EGYENRANGÚSÁGÁNAK MEGVALÓSULÁSA ÉS A JUGOSZLÁV KOMMUNISTA SZÖVETSÉG

Vázlat a készülő kongresszusi tézisekhez

DR. REHÁK LÁSZLÓ

Tézis-vázlatom előzménye a következő: A JK SZ Központi Vezetőségének a nemzeti viszonyokkal és a köztársaságok együttműködésével foglalkozó bizottsága immár második éve készíti anyagát egy tervbe vett teljes ülésre. Mint ismeretes, a gazdasági kapcsolatok nemzeti vetületeiről a tézisek már végleges formát öltöttek. A nemzeti kapcsolatok más kérdései (kultúra, politikai rendszer, nemzetiségek) még vita tárgyát képezik a bizottságban, illetve a bizottság munkacsoportjaiban. Időközben kitűzték a JK SZ IX. kongresszusának időpontját, így az eddigi munka tulajdonképpen már a kongresszusi előkészületek részévé vált.

A nemzetiségekkel kapcsolatos eszmei és politikai kérdéseket Arslan Fazlia priština-i elvtárs egy terjedelmes tanulmányban vetette fel. A tanulmány erénye abban volt, hogy a gazdaságilag fejletlen vidékek nemzetiségeinek problémáit tárgyalta főleg. Ez egyben tanulmányának gyöngéje is, mert így az albán és török nemzetiségen kívül, noha számban és problémában ezek valóban a kérdés súlypontját jelzik, a többi nemzetiségek problémái — köztük a magyaroké — nem domborodhattak ki. A bizottság, miután megvitatta az említett tanulmányt és egészében kedvezően értékelte a kérdések tárgyalását, megalakította munkacsoportját azért, hogy kiegészítve a vitában elhangzottakkal, készítsen el egy tézis-tervezetet a lényeges kérdésekről. Ennek a tervezetnek nélkülöznie kell a felesleges részletezést, de ugyanakkor hangsúlyoznia kell a minden nemzetiségre vonatkozatható, illetve a nemzetiségekkel kapcsolatos eszmei és politikai kérdéseket.

Miután a munkacsoport nem elégedett meg Kemal Seifula szkopjei elvtárs első vázlatával, e sorok írója elkészítette a maga javaslatát. Ez a javaslat egyéni jellegű dolgozat, noha kötve voltam az eddigi vitákhoz, és igyekeztem azok lényegét és a valóságos problémákat megfelelően tükrözni. Persze a szöveg még műhelymunka, és mint minden „working-paper”, ha azt a munkacsoport december folyamán el is fogadja, tovább fogja alakítani a viták során. Hogy mennyiben járul majd hozzá ez a tézis-vázlat a kongresszust előkészítő tézisek és a még későbbi kongresszusi határozatok megfogalmazásához, azt majd az olvasó e sorok írójával „személyesen” ellenőrizheti, amikor a nyár folyamán részt vesz a kongresszust előkészítő vitákban.

A nemzetiségek helyzetének szabályozása az egyenrangúság alapján és ennek az egyenrangúságnak az elmélyítése szükségképpen beletartozik a JK SZ politikájának egészébe a nemzeti kérdésben és alkotórésze a JK SZ arra irányuló harcának, hogy a nemzetek közötti viszony az országban (és tágabban is, ahol csak lehetséges hazánk határain kívül) minél inkább szocialista jelleget öltjön. Am a nemzetiségek helyzetének szabályozása, bármennyire is szerves alkotórésze általános

politikánknak a nemzetek közötti viszony kérdésében, sajátos, egyedi elemeket is tartalmaz, mégpedig az eszmei harc szférájában s e politika konkrét módszerei és konkrét megvalósítása területén egyaránt, ezért az egyenrangúság kérdése a jugoszláv szocialista közösségben és határain kívül a Jugoszláv Kommunista Szövetség közvetlen figyelmének és tevékenységének tárgya volt és marad.

Bármennyire is káros lehet a JKSZ politikájára a nemzetiségek sajátosságainak túlzott kihangsúlyozása, mert ezáltal a periférikus kérdések túlságosan előtérbe kerülhetnek azoknak a lényegbevágó társadalmi és politikai elemeknek a rovására, amelyek az egész ország általános társadalmi folyamatainak vonalán kerülnek megoldásra, — a nemzetiségek sajátos vonásainak, helyzetük sajátosságainak és a problémáik megoldása iránti kellő gondoskodásnak mellőzése olyan paravánul szolgálhat, amely mögött a JKSZ álláspontjaitól, nemcsak a nemzeti kérdésben, hanem egész társadalmi fejlődésünket illetően is, teljesen idegen eszmék és nézetek bújhatnak meg.

A nemzetiségekkel kapcsolatos kérdések, a nemzetiségek helyzete, szerepe és a JKSZ erre vonatkozó nézetei a JKSZ programtételeinek konkretizálása és kibővítése vonalán vetődtek fel az 1958. és 1959. évi tanácskozásokon, és a JKSZ Végrehajtó Bizottságának 1959. évi ismert döntéseiben nyertek megfogalmazást. Teljes joggal hivatkozhatunk e döntések fontosságára a JKSZ politikája, sőt az egész nemzetközi munkásmozgalom szempontjából, és hangsúlyozhatjuk elvszerűségüket, világos és iránymutató orientációjukat. Új alkotmányos rendszerünk kialakítása közben a JKSZ nemzetiségi politikájának jóval több konkretizált eleme épült be Jugoszlávia politikai rendszerébe, mint azelőtt. A JKSZ VIII. kongresszusa, a köztársasági kongresszusok és tartományi konferenciák kellő figyelmet szenteltek a nemzetiségek problémáinak, s kihangsúlyozták a végrehajtó bizottság 1959. évi döntéseiben foglalt tételeket.

A politikai és eszmei kérdések megvitatása s az álláspontok egyeztetése különféle színvonalakon és különböző időszakokban történik, ezért itt csak bizonyos alapvető időszerű kérdéseket említünk, amelyek nagyjából (megközelítően) az egész JKSZ-re érvényesek.

A JKSZ tagjainak, szervezeteinek és vezetőségeinek, valamint a dolgozóknak az önigazgatás gépezetében folytatott harca a nemzetiségek egyenjogúságának elfogadott elveiért, számottevő eredménnyel járt. Az erre vonatkozó mutatószámok meggyőzően bizonyítják ezt.

1. Az ország gazdasági és általános társadalmi fejlődése tovább növelte Jugoszlávia népei és nemzetiségei egyenjogúságának anyagi alapját. Jelentős és kedvező változások mentek végbe minden egyes nemzetiség szociális struktúrájában.

Az eddig elért eredmények által, a nemzetiségek anyagi és társadalmi színvonalának általános növekedése mellett — amely színvonal a korábbi tőkés rendszer örökségeként alacsony volt és elmaradt azon nemzeti közösségek társadalmi és anyagi fejlettsége mögött, amelyben ezek a nemzetiségek éltek, vagy amelyekkel közvetlenül összehasonlíthatjuk őket — lehetővé vált, hogy a nemzetiségek köz-

vetlenül bekapcsolódjanak a szocialista társadalomba, mint annak tevékeny alanyai, alkotó tényezői, s ugyanakkor kifejezzék nemzeti egyediségüket, szocialista nemzeti kapcsolatokat építve s a szocialista Jugoszlávia többi népével és nemzetiségével együtt mind több szocialista elemmel gazdagítva a nemzetek közötti viszonyt.

Külön intézkedések és hatóeszközök biztosították azoknak az elégtelenül fejlett területeknek a fejlődését, ahol Jugoszlávia nemzetiségeinek túlnyomó része él. Ennek, valamint e területek dolgozói erőfeszítéseinek s a meglévő természeti és egyéb adottságoknak köszönhető, hogy ezek a területek a közgazdaság, a közoktatás, kultúra stb. jelentős növekedését mutatják fel — noha még elmaradnak az ország más területei mögött. (Feltüntetni a gazdaságilag fejletlen területeken élő nemzetiségek arányszámát.)

2. A föderáció és a köztársaságok hatóeszközeivel és anyagi hozzájárulásával, valamint az autonóm egységek és községek különös gondoskodásával lehetővé vált a közoktatás, a kultúra, a kiadói tevékenység, a sajtó és rádió fejlődésének pénzelve a nemzetiségek nyelvén, s ezzel biztosítottuk az anyagi alapot a nemzetiségek kulturális jogainak megvalósulásához. Igaz, ezen a téren még sok probléma merül fel a további pénzélést illetően. Ezek a problémák a rendszer befejezetlenségéből s a decentralizáció politikájának érvényesüléséből adódnak, valamint abból, hogy mind következetesebben megvalósul a munka szerinti elosztás elve, míg ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni bizonyos sajátosságokat a fogyasztásnak ezen, a nemzetiségek életében oly jelentős területén. Egészében véve azonban a nemzetiségek művelődési és kulturális jogainak megvalósulása terén elért eredmények igen jelentősek. A nemzetiségek közoktatásának további fejlődése, különös tekintettel a kellő szakképzettség elnyerésének általános feltételeire és arra a szükségletre, hogy a nemzetiségek tagjai a termelésben és a társadalmi szolgálatokban mind tömegesebben végezhessek a nagyobb termelékenységet igénylő munkákat — egyre inkább a nemzetiségek egyenjogúsága biztosításának és elmélyítésének hosszú lejáratú tényezője lesz a termelés szerinti jövedelemelosztás rendszerében. Az eddig elért eredmények az általános művelődés, a szakiskolázás és a felnőttképzés terén megbízható alapot nyújtanak arra, hogy a nemzetiségek tagjai számára is gyorsabban biztosítsuk a szükséges feltételeket a magasabb szakképesítésre és a kedvező jövedelemszerzésre, a termelékenyebb és minőségi munka alapján.

3. A nemzetiségek társadalmi-gazdasági helyzete, amely azt az általánosan elfogadott elvet tükrözi, hogy a nemzetiségek egyenrangú tényezők Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek szocialista közösségében, lehetővé teszi, hogy számarányuknak s a javak termelésében, elosztásában és fogyasztásában való részvételüknek megfelelően mind következetesebben és tevékenyebben részt vegyenek a társadalmi öngazgatásban a társadalom alapsejtjeitől a föderációig. A politikai rendszerünk működésében való fokozott részvételük által a nemzetiségek mind hatékonyabban felvethetik és megoldhatják „egyenjogúságuk” sajátos kérdéseit is, a szocialista közösség többi nemzetével és nemzetiségével együtt, az öngazgatás, az öngazgató véleménynyilvánítás és az öngazgató döntés alapján.

Az öngazgatás egész gépezetének, a politikai és társadalmi szervezeteknek, a választótestületeknek stb. összetétele a nemzeti szerkezet szempontjából is bizonyítja a nemzetiségek egyenrangúságát politikai rendszerünkben. Mégis, helyenként találkozunk a domináció, a nemzeti majorizáció és az elégtelen öngazgató véleménynyilvánítás jeleivel politikai rendszerünknek azon a szektorain, azokban a szervezetekben és szervezetekben, ahol a nemzetiségek kifejezett kisebbségben vannak, vagy még nem nyertek kellő társadalmi affirmációt. Ez a körülmény arra mutat, hogy a JKSZ politikájának megvalósítása nemcsak elvben, hanem minden következményével együtt nem csupán a meghatározott környezet, hanem a JKSZ egész szervezetének is ügye.

4. A nemzetiségek szabad és egyenjogú nyelvhasználata az iskolákban, a sajtóban és a kulturális szervezetekben a JKSZ Végrehajtó Bizottságának döntései, a kongresszusi határozatok és az alkotmányos rendszer bevezetése után különösképpen gazdagodott a szabad nyelvhasználat a nyilvános közlekedésben, a nemzetiségek ama jogának következetesebb és tömegesebb valóra váltásával, hogy szabadon és egyenjogúan használják nyelvüket a közéletben és a társadalmi-politikai életben.

Az utóbbi időben a nemzetiségek teljesebb és egyenjogúbb nyelvhasználatának kérdése napirenden szerepel és új intézkedésekkel nyer megerősítést minden fórumban a munkaközösségektől és a társadalmi-politikai szervezetek alapszervezeteitől a szövetségi szervekig. Mindinkább meghonosodik dolgozóink tudatában az a felfogás, hogy a nemzetiségek nyelvének egyenjogú használata nem csupán egyediségük és egyenjogú helyzetük elismerésére irányuló gesztus, hanem lényeges feltétele annak, hogy a nemzetiségek tagjai ténylegesen és egyenjogúan kifejezésre jussanak mint öngazgatók, mint aktív dolgozók egyenjogú politikai rendszerünkben. A műszaki akadályok és nehézségek s a nyelvhasználat helyenkénti helytelen értelmezése ellenére ez a gyakorlat mind nagyobb méretet ölt az egyes nemzetiségeknél és másoknál is.

5. A mutatószámok azt bizonyítják, hogy a közoktatás és a kultúra a nemzetiségek nyelvén mind jelentősebb eredményeket és sikereket mutat fel. Az elemi iskolák és tagozatok kiterjedt hálózatában az oktatás nemzetiségi nyelveken folyik. A legtöbb nemzetiségnél a másodfokú iskolák és tagozatok hálózata, melyekben az oktatás albán, magyar és más nyelveken folyik, mind kiterjedtebb, s a diákok és előadók száma egyre nagyobb, noha még nem elégítheti ki az érdekeltek minden szükségletét és kívánságát. Egyes egyetemeken katedrát alapítottak a nemzetiségi nyelvek oktatására (albán, magyar, török, olasz stb. katedra), egyes helyeken pedig (Pristinában) külön tantárgyként adják elő a nemzetiségek nyelvét az egyes katedrákon. Előmenetel mutatható ki a nemzetiségi iskolák tantervének tökéletesítése terén is, az anyanyelvi oktatásban, a történelem és más tantárgyak előadásában.

Különösen jelentős eredmények születtek a könyvkiadói tevékenységben és a nemzetiségek nyelvén megjelenő sajtóban. Mind több a tankönyv és egyéb iskolai olvasmány, a nemzetiségek nyelvén írt vagy az illető nyelvre lefordított szépirodalmi és tudományos mű, nagyszámú újság, folyóirat és rádióműsor van a nemzetiségek nyelvén.

vén. Kezdeti lépések vagy előkészületek történtek arra nézve, hogy a televízió útján is kielégítsék a nemzetiségek kulturális, politikai és egyéb szükségleteit. A társadalom anyagi értelemben kivételes helyzetet biztosított ezeknek a tevékenységeknek, bár e tevékenységek intenzív fejlődése, valamint gazdasági és politikai rendszerünk még nem eléggé kidolgozott részletei következtében egész sor megoldatlan kérdés merül fel.

6. Egész társadalmunk fokozott fejlődése s ennek keretében a nemzetiségek társadalmi fejlődése folytán, a nemzetiségek soraiban is olyan jelentős társadalmi rétegek alakultak ki, amelyek társadalmi helyzetüknél, a termelésben és elosztásban elfoglalt helyüknél, szükségleteiknél és képességeiknél fogva alkalmasak arra, hogy fokozottabban bekapcsolódjanak társadalmunk mai társadalmi, politikai és kulturális folyamataiba. A munkásosztály és a többi korszerű termelő kategóriák növekedése mellett mind több a nemzetiségek körében a pedagógus, a legmagasabb készűltésű szakértő, író, publicista és újságíró, valamint tudós és művész.

Viszonylag rövid idő alatt új káderek nőttek föl mind az anyagi termelés, mind pedig a társadalmi, politikai és szellemi élet területén, amelyek jelentős társadalmi változásokat fejeznek ki az egyes nemzetiségek összetételében, ami lehetővé teszi, hogy a szocialista társadalmi adottságokban nemzeti értelemben is hitelesebben kifejezésre juttassák etikai és nemzeti egyediségüket a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság egyenrangú népeinek és nemzetiségeinek szocialista közösségében.

7. A Kommunista Szövetség, azáltal, hogy a leghaladóbb törekvéseket képviselte valamennyi nép és nemzetiség dolgozóinak anyagi, társadalmi és erkölcsi érdekei síkján, de különösen azáltal, hogy programjával és gyakorlatával a valódi szocialista viszonyokat és a ténylegesen egyenjogú nemzeti viszonyokat építi és ápolja — a nemzetiségek körében is gyökeret eresztett mint az ő pártjuk és mint olyan szervezet, amely által a nemzetiségek tagjai is kifejezésre juttathatják haladó és alkotó törekvéseiket a szocializmus építésében.

A JKSZ mind több tagja és vezető kádere kerül ki a nemzetiségek soraiból. Noha egyes közösségekben a nemzetiségek soraiból való párttagok száma nem egyezik politikai tevékenységükkel és számszerűségükkel, mindinkább meghaladottá válik az a felfogás, hogy különleges viszonyulásra és külön ismérvekre van szükség a nemzetiségek tagjainak felvételénél, és mindinkább érvényesül a társadalmi-politikai tevékenység, az emberi és erkölcsi kvalitások ismerve, a szocialista viszonyokért folytatott konkrét, hatékony harc ismerve. Ebből a szempontból még korántsem merítették ki minden lehetőséget annak érdekében, hogy a JKSZ sorait kibővítsék a nemzetiségek tagjaival, különösen egyes fejlettebb közösségekben, ami nagyobb eszmei következetességet és megfelelő politikai mozgékonytságot követel meg a kommunistáktól.

8. A JKSZ világos és elvszerű álláspontja a kisebbségek kérdésében az országban és a határokon túl: az az álláspont, hogy a kisebbségek iránti viszony nem függvénye az államközi viszonyoknak; hogy a kisebbségek a szomszédos és más népek és országok közeledésének tényezői; hogy a kisebbségek kérdését a mai világban nem lehet a határok

kérdéseként felvetni, hanem csakis a kisebbségek elsősorban kulturális problémáinak megoldásában való együttműködés kérdéseként; hogy a kisebbségek helyzete és összefonódása azzal a közösséggel, amelyben élnek, annál kedvezőbb, minél inkább biztosítják egyenjogúságukat — mindez hozzájárult a nemzetiségek sok problémájának sikeres megoldásához, hozzájárult az eszmileg világos álláspontok meghonosodásához, melyek szerint a kisebbségek az egyenjogúság tényezői közösségünkben, s ugyanakkor hozzájárult a fokozottabb együttműködéshez a szomszédos országok többségével. Ezek az elvek valóra váltak a JKSZ és társadalmunk egyéb tényezőinek gyakorlatában, kivéve a szórványos etatista elhajlásokat és eltorzulásokat.

A JKSZ elvszerű és világos álláspontjai a nemzetiségi kérdésben oda hatottak, hogy a nemzetiségek körében a háború utáni időszakban mindmáig nem juthatott bármilyen észrevehető befolyáshoz a külföldön esetenként megnyilvánuló propaganda- és egyéb tevékenység, amelynek célja, hogy bizalmatlanságot szítson és a bizonytalanság érzetét keltse a nemzetiségekben sorsukat és jövőjüket illetően. Bizton állíthatjuk, hogy a nemzetiségek tagjai, eltekintve a deformált és nacionalista terheltségű egyedektől, Jugoszlávia népeinek közös szocialista érdekeiben saját társadalmi és nemzeti érdekeiknek megvalósulását is látják, s hogy éppen koncepcióink szocialista jellege tömöríti őket a haladásért folytatott közös harcban.

Éppen ez a tény arra készíti a társadalom szubjektív erőit, elsősorban a JKSZ-t, hogy kitartsanak e harcukban álláspontjaik megvalósításáért, és ezeket az álláspontokat a gyakorlati harcban felvetődő újabb elemekkel egészítsék ki, valamint hogy a felmerülő problémákra és kérdésekre folytonosan keressék a megfelelő elméleti és gyakorlati-politikai válaszokat. Ebben az értelemben a JKSZ-nek nincsen szüksége a megfelelő dokumentumokban kifejtett álláspontjainak és nézeteinek megváltoztatására, hanem arra kell ügyelnie, hogy állandóan „az események sodrában” maradjon, és hogy meg is előzze őket, hogy ne kerülje a nemzetiségek egyenjogúságának szubtilisebb problémáit, és állandóan foglalkozzon a nemzetiségek soraiban vagy a nemzetiségekkel kapcsolatban a múlt maradványaként felmerülő vagy társadalmi fejlődésünk jelenlegi ellentmondásaiból eredő eszmei áramlatokkal.